

Γερμανικές οπτικές της Μάχης της Κρήτης

Του Eberhard Rondholz

Στις 20 Μαΐου 2015 στο Πολιτιστικό Κέντρο Δήμου Ηρακλείου έλαβε χώρα ημερίδα με θέμα *Η Μάχη της Κρήτης και η κατοχή: Πολιτικές, ιστορικές και νομικές διαστάσεις*. Αφορμή ήταν τα εγκαίνια της Έκθεσης Φωτογραφίας του Αρχείου Κουτουλάκη. Ο Κωνσταντίνος Κουτουλάκης συνόδεψε ως φωτογράφος την Επιτροπή Διαπιστώσεων Ωμοτήτων, η οποία συστάθηκε με κυβερνητική εντολή το 1945, για να καταγράψει τα εγκλήματα και της καταστροφές που διαπράχθηκαν την Κατοχή στην Κρήτη από τους Γερμανούς και Ιταλούς κατακτητές. Η Επιτροπή αποτελούνταν από τον Νίκο Καζαντζάκη και τους Καθηγητές Πανεπιστημίου Ιωάννη Κακριδίδη και Ιωάννη Καλιτσουνάκη και διέτρεξε την Κρήτη στο διάστημα από 29 Ιουνίου έως 6 Αυγούστου 1945. Το περιεχόμενο της Έκθεσης Ωμοτήτων έγινε γνωστό μόλις το 1983, όταν εκδόθηκε από τον Δήμο Ηρακλείου. Δυστυχώς δεν μεταφράστηκε μέχρι στιγμής στα γερμανικά.

Θέμα σφοδρής συζήτησης στην ημερίδα του Ηρακλείου ήταν και η αναγόρευση του Γερμανού ιστορικού Heinz Richter, ομότιμου Καθηγητή του Πανεπιστημίου Mannheim, σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης, διατυπώθηκαν ενστάσεις σχετικά με τις απόψεις που έχει διατυπώσει στο βιβλίο του *Η Μάχη της Κρήτης*. Γράφει χαρακτηριστικά σε αυτήν την εξύμνηση των αλεξίπτωτιστών ότι «πρόκειτο για νέους γεμάτους ενθουσιασμό, οι οποίοι γνώριζαν πως ανήκαν σε μια ελίτ. ... Έχει έρθει η ώρα να τους το αναγνωρίσουμε.» Η μάχη περιγράφεται ως ιπποτική και δίκαιη, ως «καθαρή» στρατιωτική επιχείρηση, και μόνο όταν αναπτύχθηκε ο ανταρτοπόλεμος ο αγώνας αυτός δεν ήταν πια «καθαρός» και έντιμος αλλά βρόμικος και κτηνώδης. Για το θέμα της ημερίδας στο Ηράκλειο: «Γερμανικές οπτικές της Μάχης της Κρήτης», μίλησε ο Γερμανός ιστορικός και δημοσιογράφος Eberhard Rondholz.

Επιτρέψτε μου να ξεκινήσω της παρατηρήσεις μου για της γερμανικές οπτικές της Μάχης της Κρήτης παραθέτοντας μια προσωπική ανάμνηση, από το πρώτο μου ταξίδι στην Κρήτη. Ήταν το 1960, ήλθα με κάτι συμμαθητές, τουρίστες με το σακίδιο τότε. Για το τι έγινε στον πόλεμο στην Ελλάδα ήμασταν τελείως ανίδεοι.

Σαν προετοιμασία είχαμε διαβάσει (εκτός από κάποιον οδηγό για τα αρχαία) τρία βιβλία: τον Καπεταν Μιχάλη του Νίκου Καζαντζάκη, και δύο βιβλία του Γερμανού συγγραφέα Erich Kästner. Το ένα έφερε τον τίτλο „Griechenland - ein Buch aus dem Kriege“ - Ελλάδα ένα βιβλίο από τον πόλεμο.¹

Είχε πράγματι γραφτεί εν μέσω του πολέμου, με εντολή της Wehrmacht - τυπώθηκε το 1943. Εκεί μέσα βρήκα και μια μόνο μικρή αναφορά στην Μάχη της Κρήτης, στην οποία εξύμνησε τους γενναίους νικητές, όταν τους συνάντησε στους πρόποδες του Ολύμπου, ενώ πήγαιναν για διακοπές στην πατρίδα:

„Μέσα στα ξέσκεπα χαμηλά βαγόνια κάθονταν, στέκονταν η κείτονταν γαλήνιοι οι ήρωες του αγώνα, μεγαλόπρεπες μορφές. Φορούσαν όλοι τους μόνο κοντά πανταλόνια, μερικοί κάσκες για τον ήλιο, ... Τα κορμιά τους ήταν μπακιρένια απ' το ψήσιμο του ελληνικού ήλιου και τα μαλλιά τους κατάξανθα. Ήταν οι ξανθοί Αχαιοί του Ομήρου, οι ήρωες της Ιλιάδας. Όπως εκείνοι έρχονταν απ το Βορρά, όπως εκείνοι ήταν ψηλοί, ανοιχτόχρωμοι, νέοι, μια φυλή που λαμπροκοπούσε μέσα στο σφρίγος της κορμιοστασίας τους. Ήταν όλοι εκεί: ο νεαρός Αντήνωρ, ο σωματώδης Αίας, ο σβέλτος Διομήδης, ακόμα και ο ακτινοβόλος Αχιλλέας με τις ξανθιές του μπουκλες. Γιατί εκείνοι δεν μπορεί να ήταν διαφορετικοί απ αυτούς εδώ που ενσάρκωναν τον ηρωισμό με τόση γαλήνη και διηγούνταν ήρεμα και συναδελφικά, σαν να μην είχε συμβεί τίποτα το τρομερό, για τους αγώνες στην Κρήτη, που ήταν σίγουρα πολύ πιο ηρωικοί, ανένδοτοι και λυσσαλέοι απ όλες μαζί της μάχες για την Τροία. Ποιοι άλλοι πάνω στη γη θα είχαν περισσότερο δικαίωμα να συγκριθούν μ' εκείνους. Κι όμως αυτοί ούτε καν το σκέφτονταν. Έρχονταν απ την πιο περίτρανη νίκη και όδευαν προς νέα, άγνωστα ανδραγαθήματα. Γύρω απ τον καθένα τους φτερούγιζε μια πνοή ομηρική.“²

Ως εδώ λοιπόν ο μεγάλος συγγραφέας Erhart Kästner για τους ήρωες της Μάχης της Κρήτης στο βιβλίο του Ελλάς, ένα βιβλίο από τον πόλεμο. Κάθε σχόλιο περιττό. Το 1953 το βιβλίο επανεκδόθηκε σε μια μορφή επεξεργασμένη και ξεπλυμένη από μερικές περικοπές της ντροπής όπως το αναφερόμενο κομμάτι. Ο τίτλος τώρα είχε γίνει βουκολικός: *Ελαιώνες αμπελώνες*.³ Λείπει όμως κι εδώ (τώρα που είχε την ευκαιρία χωρίς να φοβηθεί τους λογοκρίτες της Wehrmacht ο συγγραφέας) κάθε αναφορά στις συνέπειες της ηρωικής νίκης για την κρητικό λαό, ούτε καν αναφορά στα αντίποινα, της φοβερές συνθήκες της γερμανικής κατοχής στο νησί. Το δεύτερο βιβλίο του Kästner, γραμμένο επίσης κατά παραγγελία του στρατού, με τίτλο *Kreta – Κρήτη*, δεν πρόλαβε να διασκεδάσει τους ομηρικούς ήρωες της Wehrmacht, η πρώτη έκδοση χάθηκε στο Βερολίνο. Ανατυπώθηκε το 1946, στην αρχική μορφή, ένα σκέτο ειδύλλιο κι αυτό.⁴

Έτσι προετοιμασμένοι ξεκινήσαμε τότε εμείς οι τουρίστες με το σακίδιο, να δούμε τα αρχαία της Κρήτης, την Κνωσό, την Φαιστό, να δούμε και μερικά μοναστήρια, όπως το Βαλσαμόνερο με της ωραίες τοιχογραφίες. Πέρασαμε και από το Ζαρό, που μας φιλοξένησαν κατά τρόπο άγνωστο για μας. Λίγα χρόνια είχαν περάσει τότε από τον πόλεμο, της καταστροφές της κατοχής, και όμως - ούτε μια φορά μας ρώτησαν οι Ζαριανοί, εμάς τους Γερμανούς: ο πατέρας σου, τι έκανε στον πόλεμο, μπας και πέρασε και από την Κρήτη; Ένα παράδειγμα της κρητικής ευγένειας απέναντι στον φιλοξενούμενο.

Κι έτσι γνωρίσαμε την κρητική φιλοξενία, την κρητική λεβεντιά, το κρητικό γλέντι, την κρητική μουσική, τους

68. Έτσι αόρατα θητούν στον αέρα τις ενοχλητικές μάντες των στα Σκουροβούνια

λεβέντικους χορούς. Για την πρόσφατη ιστορία; Τίποτα.

Γιατί σας τα είπα όλα αυτά; Να σας κάνω να καταλάβετε τι ρόλο έπαιζαν στην δημόσια μνήμη της μεταπολεμικής Γερμανίας, εννοώ για μας, την πρώτη μεταπολεμική γενιά, η κατοχή και τα εγκλήματα της Wehr-

της κατεχόμενης Ελλάδας στα πρώτα φοιτητικά μου χρόνια, ο φοιτητής ιστορίας, πολιτικών επιστημών και νεοελληνικής φιλολογίας που ήμουν, ούτε κι εγώ δεν έμαθα τίποτα για την Μάχη της Κρήτης, εκτός από το παραπάνω αναφερόμενο τσιτάτο.

Και ακόμα πολλά χρόνια αργότερα, ύστερα από μεταπτυχιακές σπουδές στην Ελλάδα, κι όταν άρχισα τελικά να ερευνησω το ένα και το άλλο κεφάλαιο της κατοχής, μου έκανε εντύπωση η κάποια πενιχρότητα που παρουσίαζε η κατάσταση στον τομέα των πηγών: Σε ό,τι αφορούσε της δευτερεύουσες αλλά και τις δημοσιευμένες κύριες πηγές. Παράδειγμα: Μάταια έψαξα τα πρακτικά της δίκης ενάντια στους στρατηγούς του νοτιοανατολικού μετώπου, Case Seven, στη Νυρεμβέργη, δημοσιευμένα στα αγγλικά στην συλλογή Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals,⁷ την λεγόμενη πράσινη σειρά, σε τρεις πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες. Ανεξήγητο μου φάνηκε, ότι μια τόσο σπουδαία έκδοση

macht στην Ελλάδα, και, μεταξύ άλλων, η Μάχη της Κρήτης και οι φοβερές συνέπειες της για τον κρητικό λαό. Όχι πως έλλειπαν τα δημοσιεύματα. Σταθερή θέση στην διαμόρφωση της δημόσιας μνήμης τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες είχαν οι αναμνήσεις των απομάχων της Wehrmacht και των SS. Παρατηρήθηκε πλημμυρίδα δημοσιευμάτων γεμάτων νοσταλγία και ψευτορωτισμό, με μεγάλο τираζ αλλά χαμηλού επιπέδου, εποποιίες που εξυμνούσαν και τη μάχη της Κρήτης, μονογραφίες απολογητικού χαρακτήρα για τις διάφορες μεραρχίες, που όμως αποσιωπούσαν όλα τα αρνητικά.⁵ Πρώτο παράδειγμα: „Η νίκη των ατρόμητων“ - μ' αυτόν τον τίτλο ήθελε να διαιωνίσει την νίκη των Γερμανών αλεξιππιωστών ο στρατηγός Kurt Student.⁶ Αλλά αυτά τα διάβάζαν ορισμένοι από τους πατεράδες μας, κάτι φιλοπόλεμοι και κάτι αδίστακτοι φασίστες. Σε μας δεν φτάσανε αυτά τα καμώματα.

Οι γερμανικοί ταξιδιωτικοί οδηγοί αποσιωπούσαν τότε πάντα τα σχετικά.

Στον ακαδημαϊκό χώρο άργησε πολύ η επεξεργασία της ιστορίας της κατοχής και των εγκλημάτων της Wehrmacht και των SS στην Ελλάδα. Κι έτσι δεν έμαθα ούτε και εγώ τίποτα για την πρόσφατη ιστορία

πηγών όχι μόνο δεν μεταφράστηκε στα γερμανικά, αλλά και ότι το πρωτότυπο ήταν δυσεύρετο στην (Δυτική) Γερμανία. Στην Ανατολική Γερμανία ήταν διαφορετική η κατάσταση, αλλά εδώ δεν είναι αυτό το θέμα μου.⁸

Μια πιθανή ερμηνεία: Οι δίκες της Νυρεμβέργης, σχεδιασμένες μεταξύ άλλων με την αξίωση μιας ιστορικής διδακτικής, έπρεπε να εξαφανιστούν από την δημόσια μνήμη, λόγω του ψυχρού πολέμου, λόγω του επανεξοπλισμού της ΟΔΓ και της δημιουργίας του νέου δυτικο-γερμανικού στρατού, της Bundeswehr. Ο καινούριος στρατός είχε ανάγκη από επαγγελματίες στρατιωτικούς. Γι αυτό στρατολόγησε από δεκανέα μέχρι στρατηγό και τους πρώην ναζί, ακόμη και αξιωματικούς που είχαν συμμετάσχει σε μαζικές εκτελέσεις Εβραίων και όχι μόνο. Μεταξύ των επαναπροσληφθέντων και κάποιος Reinhold Klebe, που, αν και ως διοικητής του 3ου Τάγματος του Ορεινού Συντάγματος 98 είχε το κέλευσμα στη σφαγή του Κομμένου, μπόρεσε δίχως δυσκολία να συνεχίσει την στρατιωτική του σταδιοδρομία στην Bundeswehr. Το παρελθόν του δεν ενόχλησε.⁹ Ενοχλούσε όμως μια δημόσια πλέον συζήτηση για το βρόμικο παρελθόν της Wehrmacht και στα μέτωπα των Βαλκανίων. Στους στρατηγούς που καταδικά-

Όλες οι ιστορικές φωτογραφίες είναι του Κωνσταντίνου Κουτουλάκη, του έτους 1945

»

Γερμανικές οπτικές

**Οι δίκες της
Νυρεμβέργης,
σχεδιασμένες
μεταξύ άλλων
με την αξίωση
μιας ιστορικής
διδασκτικής,
έπρεπε να
εξαφανιστούν
από την
δημόσια μνήμη,
λόγω του
ψυχρού
πολέμου, λόγω
του επανεξοπλι-
σμού της ΟΔΓ
και της
δημιουργίας
του νέου
δυτικογερμα-
νικού στρατού,
της
Bundeswehr.**

στηκαν στη Νυρεμβέργη δόθηκε αμνηστία μέσα σε λίγα χρόνια ¹⁰ και με την αμνηστία των στρατηγών ήλθε και η αμνηστία για τα εγκλήματα πολέμου.

Έτσι και επί δεκαετίες τα χρόνια του '40 στην Ελλάδα δεν ήταν θέμα για τα σεμινάρια σύγχρονης ιστορίας των πανεπιστημίων της ΟΔΓ. Πρέπει να αναφέρουμε όμως εδώ το MGFA (Militärgeschichtliches Forschungsamt), την Υπηρεσία Ερευνών Στρατιωτικής Ιστορίας της Bundeswehr, τότε στο Freiburg, που υπό την επιστημονική διεύθυνση του Manfred Messerschmidt από νωρίς έστασε τα ταμπού στην διερεύνηση και των πιο σκοτεινών πλευρών της ιστορίας της Βέρμαχτ. Πράγματι η σοβαρή δυτικογερμανική ιστοριογραφία για την Μάχη της Κρήτης ξεκίνησε εκεί, με μια μελέτη του Detlev Vogel.¹¹ Διέλυσε και μερικούς μύθους και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η επιχείρηση Ερμής ήταν με καθαρά στρατιωτικά κριτήρια μια Πύρρεια νίκη για το Ράιχ και δεν πρόσφερε τίποτα στη Βέρμαχτ.¹² Δυστυχώς τα αποτελέσματα της δουλειάς των ιστορικών του Freiburg δεν πέρασαν στη δημόσια ιστορία. Χωρίς τα μέσα μαζικής ενημέρωσης όμως δεν αλλάζει η δημόσια συνειδηση.

Ο Πρόεδρος von Weizsäcker στο Σκοπευτήριο της Κιαισαριανής

Στροφή στην δημόσια εικόνα της Κατοχής αποτέλεσε ομιλία, που εκφώνησε ο Γερμανός πρόεδρος Richard von Weizsäcker στο Σκοπευτήριο της Κιαισαριανής ¹³ κατά την διάρκεια επίσημης επίσκεψης στην Ελλάδα το Ιούνιο του 1987. Είπε μεταξύ άλλων: «*Αρρηκτα συνδεδεμένοι είναι ο τόπος αυτός με την ιστορία του δικού σας και του δικού μας λαού. Κανένας άνθρωπος, πόσο μάλλον ένας Γερμανός, δεν είναι δυνατόν να σταθεί εδώ, χωρίς να τον συγκλονίσει το μήνυμα αυτού του τόπου.*»¹⁴ Και όχι μόνο αυτού του τόπου – Ο Πρόεδρος ανέφερε σειρά και άλλων μαρτυρικών τόπων, όπου διαπράχθηκαν από Γερμανούς εγκλήματα πολέμου, από την Μακεδονία μέχρι την Κρήτη. Εκτός από το Δίστομο, τα Καλάβρυτα, την Κλεισούρα, το Κομμένο Άρτας ανέφερε και την Κάνδανο.

Το ενδιαφέρον του γερμανικού τύπου ήταν μεγάλο τότε. Δόθηκε η ευκαιρία στους ανταποκριτές των γερμανικών εφημερίδων για εκτεταμένα ρεπορτάζ με θέμα την Κατοχή και τις μαζικές εκτελέσεις όχι μόνο στην Κιαισαριανή. Έμαθαν οι αναγνώστες για την εκτέλεση των 200 την Πρωτομαγιά του 1944, και την ιστορία του ήρωα Ναπολέοντα Σουκατζίδα από το Αρκαλοχώρι Ηράκλειο, ο οποίος αρνήθηκε, όταν ένας Γερμανός αξιωματικός του πρότεινε να τον σώσει από την εκτέλε-

ση. Ο Σουκατζίδης ήξερε ότι θα έπαιρνε άλλος σύντροφος την θέση του στην εκτέλεση και αυτό ήταν που δεν ήθελε. Στη ΓΛΔ (Ανατολική Γερμανία), τον Σουκατζίδα τον ήξερε ένα ευρύτερο κοινό από το βιβλίο Στρατόπεδο του Χαϊδαρίου του Θέμου Κορνάρου, επειδή μόνο στη ΓΛΔ κυκλοφόρησε και σε γερμανική μετάφραση.¹⁵

Σιγά-σιγά πάντως μπήκαν στην γερμανική δημόσια μνήμη τα γεγονότα της κατοχής στην Ελλάδα και στους γερμανικούς ταξιδιωτικούς οδηγούς.¹⁶ Μεγάλο σταθμό αποτέλεσαν οι δύο μεγάλες περιοδεύουσες εκθέσεις, αφιερωμένες στα εγκλήματα της Wehrmacht, (1995-1999 η πρώτη, 2001-2004 η δεύτερη), που ταξίδεψαν σε δεκάδες πόλεις και είχαν περισσότερο από ένα εκατομμύριο επισκέπτες. Αυτές οι εκθέσεις διέλυσαν τελικά τον μύθο της «Wehrmacht με καθαρά χέρια».

Δικαιοσύνη και δημόσια ιστορία

Ας προσεγγίσω τώρα και ένα ειδικό κεφάλαιο, το θέμα δικαιοσύνη και δημόσια ιστορία. Στην ΟΔΓ η καθυστέρηση αναφορικά με την πληροφόρηση για την Κατοχή στην Ελλάδα είχε σχέση και με την Δικαιοσύνη. Ο ιστορικός Martin Broszat είχε γράψει κάποτε κάτι πολύ σωστό για τις δίκες εναντίον των Ναζί εγκληματιών:

*«Το τί κατάφερε η γερμανική δικαιοσύνη με την ποινική δίωξη των ναζιστικών εγκλημάτων, ώστε να φωτισθεί η περίοδος του ναζιστικού καθεστώτος της ανομίας, είχε ίσως μεγαλύτερη σημασία και από τις ίδιες τις ποινές που επέβαλε ή δεν επέβαλε.»*¹⁷ Είχε δίκιο – πρώτα απ' όλα λόγω της παρουσίας των ΜΜΕ, οι μεγάλες δίκες του Auschwitz, του Maidanek και άλλες συντέλεσαν σημαντικά στη διαφώτιση ενός ευρύτερου κοινού για τα εγκλήματα των ναζί. Στην περίπτωση της Ελλάδας όμως αυτή η διαφώτιση δεν έγινε, διότι δεν πραγματοποιήθηκε σχετική ποινική δίωξη. Από τις 239 προανακριτικές διαδικασίες στις διάφορες Εισαγγελίες της ΟΔΓ (τόσες μέτρησε ο Ανέστης Νέσσου στην πρόσφατη διατριβή του με θέμα την γερμανική πολιτική κατοχής)¹⁸ μόνο ένας από τους υπόπτους έφτασε στο εδώλιο του κατηγορούμενου, σε μια περίπτωση ελάσσονος σημασίας, κι αυτός αθωώθηκε. Οι άλλες 238 προανακριτικές διαδικασίες σφραγίστηκαν με την απόφαση να μπουν στο αρχείο, όπου εγκαταλείφθηκαν στη σκόνη, ή παραδόθηκαν προς καταστροφή. Τι ήταν λοιπόν η μία η περίπτωση που ανέφερα;

Ο λοχαγός Σ. που το Νοέμβριο του 1944 είχε διατάξει κατά την διάρκεια ανταρτικής επίθεσης την εκτέλεση έξι αμάχων στην Κρήτη. Τον Ιούλιο του 1951 το ορκωτό δικαστήριο του Augsburg έκρινε ότι ο κατηγορούμε-

Eberhard Rondholz

νος ήταν αθώος με το εξής αιτιολογικό: Το δικαστήριο αποφάσισε ότι „από πλευράς διεθνούς δικαίου ήταν δικαιολογημένη άμυνα, όταν χωρίς συνοπτικές διαδικασίες οι αξιωματικοί διέτασαν την εκτέλεση ύποπτων ατόμων, που βρίσκονταν κοντά στη γραμμή του γερμανικού μετώπου και δεν ήταν αμέσως σαφές ότι δεν συνιστούσαν κίνδυνο. Το δικαστήριο μάλιστα πρόσθετε ότι „ο όρος αντάρτης, όπως χρησιμοποιούνταν από γερμανική πλευρά το 1944, περιελάμβανε κάθε άτομο στα κατεχόμενα εδάφη, εφόσον και μόνο θεωρούνταν ύποπτο εχθρικών ενεργειών εναντίον μελών και κατά της ιδιοκτησίας της γερμανικής πολεμικής μηχανής.“¹⁹ Για το δικαστήριο του Augsburg λοιπόν οι έξι άμαχοι ήταν αντάρτες και επομένως ο λοχαγός είχε το δικαίωμα να διατάξει την εκτέλεσή τους.

Σχετικά μεγάλο αντίκτυπο στην Γερμανία και αλλού είχαν τα τελευταία χρόνια οι δίκες για τις αποζημιώσεις. Ο δικαστικός μαραθώνιος του Αργύρη Σφουντούρη και άλλων θυμάτων, που έφθασε μέχρι το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, είχε το διαφωτιστικό αποτέλεσμα που η ποινική δίωξη των δραστών δεν είχε, διότι ακριβώς στα γερμανικά δικαστήρια δεν έγινε. Το γιατί δεν έγινε και ποιά ήταν η ευθύνη των διαφόρων ελληνικών κυβερνήσεων είναι άλλο κεφάλαιο.

Traditionspflege – Η καλλιέργεια της παράδοσης στην Bundeswehr

Ας προχωρήσουμε και στο θέμα της καλλιέργειας της παράδοσης στην Bundeswehr, το δυτικογερμανικό στρατό. Δεν εξέλειπαν οι αποδόσεις τιμών στους στρατιωτικούς ηγέτες με παρελθόν εγκληματιών πολέμου. Αρκετοί στρατιώτες της Bundeswehr έφεραν τα ονόματά τους. Στην περίπτωση της Ελλάδας αναφέρω μόνο το παράδειγμα της κωμόπολης Altenstadt. Εκεί μέχρι τον Οκτώβρη του 1998 υπήρχε στον στρατώνα Franz-Josef-Strauß μια οδός Generaloberst Student, προς τιμήν εκείνου του στρατηγού των αλεξιπτωτιστών, που ήταν υπεύθυνος για την σφαγή στο Κοντομάρι Χανίων και την καταστροφή της Κανδάνου.²⁰ Παρά τον εγκληματικό ρόλο ως στρατιωτικός διοικητής Κρήτης έχαιρε επίσης ιδιαίτερης εκτίμησης στην Bundeswehr μέχρι την δεκαετία του 1980 - το όνομα του δρόμου άλλαξε μόνο μετά από έντονες διαμαρτυρίες πολιτών με ιστορική συνείδηση.²¹ Με την ευκαιρία εκείνη άλλαξε η ονομασία και ενός δρόμου που έφερε το όνομα του στρατηγού του σώματος των αλεξιπτωτιστών Bruno Bräuer, ο οποίος εκτελέστηκε το 1947 στην Αθήνα ως εγκληματίας πολέμου, ως γνωστόν. Το ότι η Bundeswehr τελικά έβγαλε τα ονόματά τους από το εικονοστά-

σιο των Ηρώων ενόχλησε πολύ τον ταξίαρχο των αλεξιπτωτιστών ε.α. Günter Roth, που ήταν ένα χρονικό διάστημα και διευθυντής του MGFA, της Υπηρεσίας Ερευνών Στρατιωτικής Ιστορίας. Στην διαμαρτυρία του, δημοσιευμένη στο όργανο Der Deutsche Fallschirmjäger και σ ένα περιοδικό των δεξιών άκρων ονόματι Junge Freiheit, (Νέα Ελευθερία) επέκρινε τούς „εικονοκλάστες“, που έσβησαν το ονόματα των αναφερόμενων από τον στρατώνα του Altenstadt.²²

Το ότι η Bundeswehr ενσωμάτωσε όχι μόνο ένα αρκετά μεγάλο αριθμό αξιωματικών της Wehrmacht, αλλά μαζί με αυτούς το πνεύμα και την παράδοσή της, αποδείχθηκε και αλλού. Έτσι το 1986 κυκλοφόρησε μια εκπαιδευτική έκδοση του MGFA για τούς γερμανούς στρατιώτες που πηγαίνουν για εκπαιδευτικούς λόγους στα Χανιά, η οποία όχι μόνο εξυμνούσε την νίκη των αλεξιπτωτιστών στη Κρήτη το 1941, χωρίς να αναφέρει τις σφαγές.²³ Αλλά ανάμεσα στις συστάσεις για διάβασμα και μελέτη στην βιβλιογραφία της μπροσούρας βρισκόμαστε μεταξύ άλλων και την „Νίκη των ατρόμητων“ του στρατηγού Kurt Student (με πρόλογο του Hermann Göring).

Μόνο ύστερα από διαμαρτυρίες, μερικά δημοσιεύματα σε Εφημερίδες μεγάλης κυκλοφορίας, μεταξύ άλλων και στην εβδομαδιαία „Die Zeit“, το Νοέμβριο του 1987,²⁴ και αφού εξαντλήθηκαν τα πρώτα 6.000 αντίτυπα, βγήκε μια βελτιωμένη έκδοση,²⁵ στην οποία δόθηκε η ευκαιρία στην ιστορικό Marlen von Xylander, άλλοτε φοιτήτρια του καθηγητή Hagen Fleischer στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, να δώσει μια αντικειμενική εικόνα των γεγονότων της γερμανικής κατοχής στο νησί.²⁶ Η ίδια η Marlen von Xylander δημοσίευσε και μια πολύ αξιόλογη μελέτη για την γερμανική κατοχή της Κρήτης, ήταν η διπλωματική της εργασία στο σεμινάριο του Hagen Fleischer.²⁷

Το σώμα των αλεξιπτωτιστών δεν ήταν το μόνο που καλλιεργείται για πολύ καιρό - να το πούμε επιφυλακτικά - μια προβληματική στρατιωτική παράδοση. Ποιά παράδοση; Ίδου ένα χωρίο από πανηγυρικό λόγο του στρατηγού Reinhardt την Πεντηκοστή το έτος 2000 προς τιμήν της 1ης Ορεινής Μεραρχίας με σήμα το Edelweiß: „Αυτοί οι άνδρες ήταν παραδείγματα και για μας.“ *είπε χαρακτηριστικά ο στρατηγός, με „τις αιώνιες στρατιωτικές αξίες, όπως το χρέος, την πίστη, την ανδρεία, την συντροφικότητα.“* Τάδε έφη ο στρατηγός Reinhardt. Μιλούμε για άνδρες που το 1944 μόνο μέσα σε λίγους μήνες έσφαξαν κυριολεκτικά, με τρόπο σαδιστικό, σε δεκάδες χωριά της Ηπείρου περί τους 3.000 αμάχους, ως επί το πλείστον ηλικιωμένους και

Γερμανικές οπτικές

γυναϊκόπαιδα. Οι σφαγές στο Κομμένο, στους Λιγκιάδες, είναι μόνο δύο από τα πολλά παραδείγματα, φτάνει μια ματιά στις σχετικές δημοσιεύσεις του Chris-

toph Schminck-Gustavus και στην μονογραφία Blütiges Edelweiß του Hermann Frank Meyer.²⁸

Αλλά ο στρατηγός Reinhardt δεν ήταν ο μόνος που προσπάθησε να σώσει την χαμένη τιμή της Βέρμαχτ. Βλέπουμε τα τελευταία χρόνια και τάσεις αναθεωρητισμού, προσπάθειες να σωθεί η χαμένη τιμή της Βέρμαχτ. Σε ότι αφορά την περίπτωση του Heinz Richter, είναι γνωστά τα γεγονότα γύρω απ την αναγόρευση του σε επίτιμο διδάκτορα του Πανεπιστημίου Κρήτης²⁹ στο ακροατήριο εδώ στο Ηράκλειο. Τα σχολίασε σωστά, νομίζω, ο καθηγητής Μιχαήλ Πασχάλης από το Πανεπιστήμιο Κρήτης, και δεν έχω να προσθέσω εδώ τίποτα.

Καταγράφω την περίπτωση του Sven Felix Kellerhoff, ο οποίος αναφέρεται σε γνωμοδότηση της Υπηρεσίας Ερευνών Στρατιωτικής Ιστορίας (MGFA) κατ' εντολή της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης και κάνει λόγο στην συντηρητική εφημερίδα Die Welt, ομογάλακτη της "Bild", για μια "επαναξιολόγηση του κατοχικού καθεστώτος στην Ελλάδα."³⁰ Δεν μπορεί να γίνει λόγος για εγκληματική ιστορία της Ορεινής Μεραρχίας, διατείνεται η εν λόγω γνωμοδότηση - που συντάχθηκε για την κοινοβουλευτική επερώτηση σε σχέση με την αναφερθείσα εξύμνηση της δράσης της μεραρχίας δια στόματος ανωτάτου εκπροσώπου της Bundeswehr - προσθέτοντας μάλιστα ότι τα χειρότερα εγκλήματα είχαν διαπράξει οι ίδιοι οι Έλληνες εις βάρος Ελλήνων.

Θέσεις με τις οποίες δημοσίως είχε ταυτιστεί και το αυτοαποκαλούμενο «Νέο Κύμα» Ελλήνων ιστορικών και πολιτικών επιστημόνων που έχουν σκοπό να «απελευθερώσουν» την ιστοριογραφία της περιόδου από την δήθεν «αριστερή ηγεμονία» Στην Γερμανία, εκτός από τον Kellerhoff, αναμείχθηκε πρόσφατα και έντυπο της δυναμικής «νέας Δεξιάς» στην «έριδα των

Ελλήνων ιστορικών»: Η "Junge Freiheit" (Νέα Ελευθερία) ευθυγραμμίστηκε με τις θέσεις του «Νέου Κύματος». Στο περιοδικό αυτό ζητούσε και ο στρατηγός / ιστορικός Roth την αναγνώριση της πολεμικής αρετής των νικητών της μάχης τη Κρήτης σήμερα. Εδώ θα ήθελα, τελειώνοντας, να προσθέσω μία άλλη επιθυμία (τσιτάτο):

„Έστω και με καθυστέρηση οι Γερμανοί ανακάλυψαν τους λίγους συμπατριώτες τους αντιστασιακούς και τους πρόβαλαν ιδίως στο εξωτερικό ως εκπροσώπους της „καλύτερης Γερμανίας“. Κυρίως η ομάδα της 20ης Ιουλίου, ο συνταγματάρχης Stauffenberg και οι συνωμότες του, που αποπειράθηκαν μάταια να ρίξουν το χιτλερικό καθεστώς, κλήθηκαν εκ των υστέρων να αποκαταστήσουν τη χαμένη τιμή των Γερμανών. Ο γερμανικός λαός υποκλίνεται μπροστά στους ήρωες της αντίστασης. Εντελώς διαφορετικά είναι τα πράγματα με τους αγωνιστές της αντίστασης διαφορετικής εθνικότητας. Αυτούς η γερμανική δικαιοσύνη εξακολουθεί να τούς θεωρεί συμμορίτες, για την πράξη των οποίων δίκαια πλήρωσαν με τη ζωή τους αμέτοχοι πολίτες, που „δεν ήταν αμέσως σαφές ότι δεν συνιστούσαν κίνδυνο στάσης“. Μόνο η άκρα δεξιά τολμά να πει σήμερα ότι ο Stauffenberg ήταν ένοχος εσχάτης προδοσίας και δίκαια εκτελέστηκε, αφού ήθελε να τινάξει στον αέρα τον ανώτατο διοικητή του, στον οποίο είχε ορκιστεί. Οι υπόλοιποι Γερμανοί τιμούν την

μνήμη με ευγνωμοσύνη η τέλος πάντων έτσι δείχνουν. Τέτοια τιμή δεν επιφυλάχθηκε ακόμα στους αντάρτες της Κρήτης, που θυσιάζοντας τη ζωή τους επιτάχυναν την πτώση του φασισμού. Νομίζω πως ήρθε η ώρα για την Γερμανία να ανακαλύψει επιτέλους κι αυτούς τους άγνωστους ήρωες."

Αυτήν την επιθυμία εξέφρασα πριν από 20 χρόνια, μπορείτε να την βρείτε σ' ένα βιβλίο της Karina Raeck,

Eberhard Rondholz

που συνόδευε τα εγκαίνια ενός έργου τέχνης, που είχε δημιουργήσει η καλλιτέχνης κάπου επάνω στο οροπέδιο της Νίδας, κοντά στ' Ανώγεια, με την βοήθεια των Ανωγεινών - τον Αντάρτη της Ειρήνης.³¹ Ένας Έλληνας συνάδελφος σχολίασε την επιθυμία μου τότε: είσαι αθεράπευτα αισιόδοξος. Ομολογώ πως σήμερα, διαβάζοντας τους νεοσυντηρητικούς αναθεωρητές της ιστορίας, τους χαρακτηρισμούς που έχουν για την Βερμαχτ και την „ιπποτική της ευγένεια“ απ' την μια, τούς χαρακτηρισμούς που έχουν για τους αντάρτες απ' την άλλη πλευρά - διστάζω να τους επαναλάβω εδώ - ομολογώ ότι δεν είμαι αισιόδοξος πια. ■

Eberhard Rondholz, Berlin
Journalist, Historiker

- 1 Erhard Kästner, Griechenland. Ein Buch aus dem Kriege, Berlin 1943
- 2 Στο ίδιο, σ.9 κ.ε.
- 3 Erhart Kästner, Ölberge Weinberge, Frankfurt a.M. 1953
- 4 Erhart Kästner, Kreta. Aufzeichnungen aus dem Jahre 1943, Berlin 1946. Μια ανατύπωση που έβγαλε ο εκδοτικός οίκος Insel ως rocket-book το 1975, περιλαμβάνει συμπληρωματικό σημείωμα του Heinrich Gremmels, που υμνεί το βιβλίο ως „ένα έργο τέχνης που οφείλεται στην εύνοια μιας ιδιαίτερης ιστορικής στιγμής“. Το τι σήμαινε αυτή η „ιδιαίτερη ιστορική στιγμή“ για τους Κρητικούς, δεν ενδιέφερε τον κύριο Gremmels, καθώς φαίνεται, ακόμα 30 χρόνια μετά το τέλος, και έτσι θα έπρεπε να μην το μάθουν και οι αναγνώστες του βιβλίου.
- 5 Ιδιαίτερα αηδιαστικό παράδειγμα μεταξύ πολλών άλλων: Friedrich Husemann, Die guten Glaubens waren. Geschichte der SS-Polizei-Division (4. SS-Polizei-Panzer-Grenadier-Division), τομ. I-III, Osnabrück 1973. (οι **δράστες του Διστόμου!**)
- 6 Kurt Student, Kreta. Sieg der Kühnsten. Vom Heldenkampf der Fallschirmjäger, Graz 1942.
- 7 Στο ίδιο ... σ.
- 8 Βλ. Eberhard Rondholz, «Konstellation Kalter Krieg. Forschung und Geschichtspolitik zur deutschen Besatzung Griechenlands in der DDR», στο: Chryssoula Kambas και Marilisa Mitsou (επιμ.), Die Okkupation Griechenlands im Zweiten Weltkrieg. Griechische und deutsche Erinnerungskultur, Köln, Böhlau, 2015, υπό έκδοση.
- 9 Eberhard Rondholz, „Blutspur in Hellas. Die lange verdrängten deutschen Kriegsverbrechen im besetzten Griechenland 1941-1944“, στο Blume, H.-D. και Lienau, C. (επιμ.), Chorea, Münster-sche Griechenland-Studien 10, Münster 2012, σ. 45 και 61
- 10 Ανάμεσά τους και οι στρατηγοί Φέλυ, Λαντς και Σπίντελ, βλ. Thomas Alan Schwartz, „Die Begnadigung deutscher Kriegsverbrecher. John McCloy und die Häftlinge von Landsberg“, Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 38 (1990), 3, σ. 375 κ.ε.
- 11 Detlev Vogel, Das Eingreifen Deutschlands auf dem Balkan, in: Das

- Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg, Bd. 3, Stuttgart 1984,
- 12 Στο ίδιο, σ.485 βλέπε και Hagen Fleischer, Η μάχη της Κρήτης. Σκέψεις για μια νέα προσέγγιση, στη Κρήτη. Ιστορία και Πολιτισμός, Ηράκλειο 1988 II, σ. 508 κ.ε
- 13 Για την ιστορική σημασία του τόπου, όπου εκτελέστηκαν από το στρατό κατοχής σχεδόν 750 αντιστασιακοί βλ. Γιάννης Κουβάς, Σκοπευτήριο Καισαριανής. Η ματωμένη καρδιά της Ελλάδας, Καισαριανή 2003
- 14 Gerd Höhler, „Kaum ein Landstrich, der nicht Gräueltaten erlebt hätte. An der Klagemauer von Kessariani gedenkt Richard von Weizsäcker der griechischen Nazi-Opfer“, εφημ. Frankfurter Rundschau, 25.6.1987
- 15 Themis Komaros, Leben auf Widerruf, Berlin (DDR) 1964
- 16 Παρόλο που π.χ. το περιοδικό Merian, ένας από τους δημοφιλείς ταξιδιωτικούς οδηγούς για Γερμανούς τουρίστες, ακόμα και το 1978 σε μια έκδοσή του για την Κρήτη παρουσιάζει ως αξιοθέατο το γερμανικό στρατιωτικό νεκροταφείο του Μάλεμε («όπου βρήκαν την τελευταία τους κατοικία 4465 Γερμανοί στρατιώτες, πεσόντες των ετών 1941/1944»), ενώ δεν αναφέρει ούτε με μια λέξη τί έκαναν στην Κρήτη οι κατακτητές. Βλ. Merian. Kreta, Hamburg 1978, σ. 88
- 17 Martin Broszat, „Siegerjustiz oder strafrechtliche Selbstreinigung – Aspekte der Vergangenheitsbewältigung der deutschen Justiz während der deutschen Besatzungszeit 1945-1949“, Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 29/ 1981, σ. 543
- 18 Anestis Nessou, Griechenland 1941-1944. Deutsche Besatzungspolitik und Verbrechen gegen die Zivilbevölkerung – eine Beurteilung nach dem Völkerrecht, Osnabrück 2009, σ. 427-459.
- 19 βλ. Rüter-Ehlermann, Adelheid et al.(επιμ.), Justiz und NS-Verbrechen. Sammlung deutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen 1945-1966, τομ.VIII, Amsterdam 1972, σ. 661 κ.ε.
- 20 Για τον ρόλο του Student και τις εγκληματικές του διαταγές βλ. Marlen von Xylander, Die deutsche Besatzungsherrschaft auf Kreta, 1941-1945, Freiburg 1989, σ.32, και ένα ντοκουμέντο κλειδί στο στρατιωτικό αρχείο του Φράιμπουργκ: Gen. Kdo. XI. Fliegerkorps, Der Kom. Gen., 31.5.1941, Bundesarchiv, BA-MA, RH 28-5-4b, Bl. 412 f
- 21 βλ. Jakob Knab, „Verklärung und Aufklärung. Von den Heldenmythen der Wehrmacht zur Traditionspflege der Bundeswehr“, S+F – Vierteljahresschrift für Sicherheit und Frieden, 2/1999, σ. 101 κ.ε.
- 22 Günter Roth, Sieg, Zäsur und Tragödie, in: Junge Freiheit, 20.5.2011, βλ. και του ίδιου Die Schlacht um Kreta. Sieg oder Tragödie? In: Der Deutsche Fallschirmjäger, 3/2011, σ. 23 κ.ε. Βλέπε στο ίδιο περιοδικό (2/2011, σ.29 κ.ε.) και το εγκώμιο του Heinz Richter, Operation Merkur: Erfolg trotz widrigster Umstände.
- 23 Militärgeschichtliches Forschungsamt (επιμ.), Kreta. Kleiner militärgeschichtlicher Wegweiser, Herford und Bonn 1986
- 24 Βλ. Eberhard Rondholz, „Die Erde über den Gräbern bewegte sich noch“, εφημ. Die Zeit, 20.11.1987, σ. 51 f
- 25 Militärgeschichtliches Forschungsamt (επιμ.) Kreta. Kleiner kultur- und militärgeschichtlicher Wegweiser, Herford und Bonn 1989.
- 26 βλ. Eberhard Rondholz, Ende einer Heldensaga“, εφημ. Die Zeit, 24.5.1991
- 27 Marlen von Xylander, Die deutsche Besatzungsherrschaft auf Kreta, 1941-1945, Freiburg 1989
- 28 Christoph Schminck-Gustavus, Μνήμες Κατοχής III. Οι Λιγκιάδες στις φλόγες, Ιωάννινα 2011 και Hermann Frank Meyer, Αιματοβαμμένο Εντελβίαις, Εστία, Αθήνα 2009.)
- 29 <http://tvxs.gr/news/apopseis/heinz-richter-epixeirisi-ermis-i-kataktisis-kritis>
- 30 Sven Felix Kellerhoff, „Die schlimmsten Verbrechen begingen Griechen an Griechen. Das Militärgeschichtliche Forschungsamt überrascht mit einer Neubewertung der deutschen Besatzungsherrschaft“, εφημ. Die Welt, 7.5.2008
- 31 Karina Raack, Andartis. Monument für den Frieden, Berlin 1995